

Hermann Schmitt – Jacques Thomassen: *Az Európai Unió pártrendszere a keleti bővítés után*

Megjelent: Tóka Gábor és Bátor Ágnes
(szerk.): A 2004. évi európai parlamenti
választások. Pártok és szavazói magatartás
nemzetközi összehasonlításban. Budapest:
Demokrácia Kutatások Magyar Központja
Alapítvány – Budapesti Corvinus Egyetem
Politikatudományi Intézet – Századvég Kiadó,
2006. 225-246. p.

Forrás: <http://www.valasztaskutatas.hu>

HERMANN SCHMITT–JACQUES THOMASSEN

Az Európai Unió pártrendszere a keleti bővítés után

Az Európai Unió tíz új tagállammal való kibővítése kétségkívül az EU történetének egyik meghatározó eseménye volt. 2004. május 1-jén nyolc posztkommunista pártrendszerrel (valamint a ciprusival és a máltáival) egészült ki az Európai Unió pártrendszere. Hat héttel később, június közepén, közvetlen szavazással megválasztották az Európai Parlament új tagjait. Ekkor a közösség 25 tagországának közel 350 millió¹ uniós állampolgárra volt szavazásra jogosult.

A tanulmány azt a kérdést vizsgálja, hogy ezek az új posztkommunista pártrendszerek eléggé hasonlítanak-e az eddigi „modellhez” ahhoz, hogy könnyen beilleszkedjenek az EU létező pártrendszerébe. Másképp fogalmazva, azt vizsgáljuk, hogy a keleti bővítés meggyengítette-e az utóbbit. Ez a jelenség az Unió bővítésének egyik lehetséges, de ritkán tárgyalt következménye.

Úgy gondoljuk, a korlátozott figyelem hátterében az áll, hogy az európai pártrendszer jelentőségét és megvalósíthatóságának kérdését nem értékeli megfelelően a megfigyelők. Sartori mértékadó meghatározása szerint egy politikai pártnak „meg kell jelennie a választásokon, és képesnek kell lennie arra, hogy a választásokon keresztül jelölteket állítson közhivatali funkciókra”. Ezzel a meghatározással élve sok megfigyelő eleve tagadja a puszta létezését is az európai pártrendszernek: az európai pártszövetségek ugyanis bár a nevükben hordozzák a „párt” szót, de a szavazók előtt nem jelennek meg egységes európai pártokként. Az európai uniós választások során ráadásul nemzeti politikai pártok versengenek a szavazatokért.

¹ Az USA-ban 100 millióval kevesebb a választásra jogosultak száma.

Továbbá, a választások során az európai pártok nem tudnak jelölteket állítani uniós szintű közhivatali funkcióra, mivel az európai parlamenti választások eredménye és az uniós végrehajtó pozíciók betöltése között nincs intézményes összefüggés.

Bármennyire is helytállóak a fenti észrevételek, teljesen alulértékelik az uniós pártrendszer fontosságát és megvalósíthatóságát. Először is, mind az Európai Parlament felépítése, mind a parlamenti folyamatok hatékonyan működő pártcsoportokon alapszanak, amelyek nemzeti háttér helyett inkább pártcsaládok alapján szerveződnek. Nehezen elképzelhető, hogy ezek nélkül miként működhetne az Európai Parlament. Másodsor, ezek a pártcsoportok nemzetközi politikai bázisukból adódóan nagyban hozzájárulnak Európa politikai egységesüléséhez. A jelen fejezet szempontjából még fontosabb az európai uniós pártcsoportok parlamenten kívüli szervezete. Szükséges egy európai uniós pártnak megjelennie a választásokon, és a választásokon keresztül jelölteket állítania közhivatalok betöltésére ahhoz, hogy politikai pártként definiálja magát? Szerintünk ez vitatható nézet. Az, hogy nemzeti és helyi pártok az európai pártcsoportok tagjaként jelölteket állítanak, és a nemzeti választásokon szavazatokért versengenek, nem mond ellent szükségszerűen a transznacionális pártok, az uniós pártrendszer és a pártok közötti európai szintű demokratikus versengés fogalmainak.² Az egy-egy párton belüli helyi autonómiák világa és a regionális változatosság sok nemzeti pártban ugyancsak létező jelenség, mégsem tekinthető az országos pártrendszer működését feltartó, létezését megkérdőjelező akadálynak.

Felmerül a kérdés, hogy a pártrendszer különböző szintjei mennyire férnek meg egymással. Miként ezt más tanulmányainkban részletesen kifejtettük, az európai pártrendszer akkor tekinthető létezőnek, ha lehetséges a nemzeti pártok küldötteinek az Európai Parlament pártcsoportjaiba való tömörülése, és ezeknek az EP-pártcsoportoknak a politikai nézetei egymástól elkülönülnek, a csoportokon belül viszont egységesek. A 2004-es bővítésig az Európai Parlamentben ez a pártképződési folyamat rendkívül sikeres volt (Schmitt–Thomassen 1999; Thomassen–Schmitt 1999b).

A nyugat-európai nemzeti pártrendszerek európai uniós pártrendszerbe való tömörülésének sikere a köztük levő szerkezeti hasonlóságnak

² Az Unió szintjén értelmezve ez azt jelenti, hogy például Észtország és Portugália – két földrajzilag távoli tagország – európai parlamenti képviselő-jelöltjeinek kiválasztása nem egy brüsszeli „központi” párt feladata. Komoly, a helyi jelöltek és támogatók részvételi jogára visszavezethető normatív érvek szólnak amellett, hogy a jelölés helyben és ne központilag történjék (például Abendroth 1964).

köszönhető. A múltban a nyugat-európai pártrendszerek mindegyikét egy nagyjából hasonló törésvonal határozta meg (Lipset–Rokkan 1967). A választójog kiterjesztésének idején, vagyis amikor a társadalmi törésvonalakat először tükrözték hozzájuk kapcsolódó (tömeges) választói szövetségek, az alapvető és a legkiemelkedőbb társadalmpolitikai ellentétet az ipari munkásosztály és a tőke harca jellemezte. Ez a harc majdnem mindenhol a szakszervezetek megjelenéséhez, valamint a politikai és a parlamentáris szférában a munkáspártok (szocialista, szociáldemokrata pártok) megalakulásához vezetett. Ezek a pártok liberális és konzervatív (vagy kereszténydemokrata) erőkkel álltak szemben, amelyek többé-kevésbé összefonódtak a vállalkozói érdekekkel. Más, régebbi társadalmpolitikai törésvonalak – az elsődleges és másodlagos szektorok; az egyház és az állam; vagy a politikai-kulturális centrum és a periféria közötti – szintén hozzájárultak a nyugat-európai pártrendszerek struktúrájának meghatározásához. Bár jelentősek a különbségek az egyes nyugat-európai társadalmak törésvonal-szerkezetei és a rájuk épülő pártrendszerek között, a pártok hasonlósága mégis elég nagy egy Európa-szintű „szuperstruktúra” létrehozásához, amely sikeresen tömöríti mindössze néhány Európa-szintű pártba majdnem az összes, az európai parlamenti választásokon képviselmet nyerő nemzeti pártot.

Az uniós pártrendszer jövőbeni fenntarthatóságának legfontosabb feltétele, hogy az újonnan csatlakozott országok pártrendszerei beleilleszkedjenek ebbe a struktúrába. Ha nem ez történne, az komolyan alááshatná egy hatékony, uniós szintű politikai képviselési rendszer fejlődését.

AZ EURÓPAI UNIÓS PÁRTRENDSZER 2004. MÁJUS 1-JE ELŐTT

Fennállása első öt évtizedében az uniós pártrendszer rendkívül hatékony eszköznek bizonyult az újonnan csatlakozók seregének egy meglehetősen „karcsú” rendszerbe való integrálására.³ A pártrendszer alapjai már 1953-ban létrejöttek, amikor az Európai Szén- és Acélipari Közösség Egyesített Tanácsában a kereszténydemokraták, a szocialisták és a liberálisok megalakították az első nemzetek fölötti (transznacionális) pártcsoportokat. Már az integrációs folyamat legelején, nyolc évvel a második világháború

³ Lásd: Henig (1979); Hix és Lord (1997); valamint az EP-pártcsoportok honlapjait.

befejezését követően is, a nemzeti politikai pártok közötti európai szintű együttműködés alapját a nemzeti hovatarozás helyett a közös társadalompolitikai gyökerek és ideológiai rokonságuk szolgáltatta.

1973 és 1996 között összesen kilenc ország csatlakozott a hat alapító taghoz, amelyek pártjait a korai európai uniós pártrendszerbe kellett integrálni.⁴ Ugyanakkor az idők során az ötvenes években még nem létező, a tagállamokban újonnan alakult pártok is bekerültek az Európai Parlamentbe.⁵

1973 eseménydús év volt az európai uniós pártrendszer történetében: ekkor három új politikai csoport is alakult. A francia PCF- és az olasz PCI-képviselők létrehoztak egy kommunista csoportot. 1989-ben, a kommunizmus bukása idején és néhány évvel a második világháború utáni olasz kommunista pártrendszer 1992-es szétesése előtt, a kommunista csoport elvesztette a PCI (az olasz PDS) legfontosabb utódpartját a szocialisták javára. Így a francia kommunisták néhány új, szélsőbaloldalinak tekintett csatlakozóval (többek közt a német PDS-szel) együtt magukra maradtak egy, a korábbinál valamivel kisebb baloldali csoportban.

Szintén 1973-ban a brit konzervatívok (és szövetségeseik), illetve a francia gaulle-isták (és szövetségeseik) egy-egy új politikai csoportot hoztak létre. Társadalmi gyökereik és (nem utolsósorban az európai integrációról vallott) politikai nézeteik különbözősége miatt ezek egyike sem illett könnyen a kereszténydemokrata EPP-be. Ennek ellenére e befolyásos csoport vonzereje legyőzte a társadalompolitikai akadályokat, és a brit, valamint dán konzervatív képviselők 1992-ben mégis az EPP-hez csatlakoztak, követve a spanyol konzervatívokat (PP), akik már 1989-ben megtették ugyanezt. A gaulle-ista RPR pedig az 1994-es európai parlamenti választásokat követően csatlakozott.

Ezen pártok mindegyike a távolabbi vagy közelebbi múltból származó társadalompolitikai konfliktusokat intézményesít, de az európai parlamenti választások kedveztek egy új pártcsoport,⁶ a zöldek megalakulásának is. Az első zöld képviselők az 1984-es EP-választásokat követően kerültek be a parlamentbe, és a meglehetősen heterogén „Szivárvány Csoporttal” társultak. 1989-ben, a következő európai választásokat követően, a zöldek

⁴ Írország, Nagy-Britannia és Dánia pártjai 1973-ban kerültek be az Európai Parlamentbe, Görögország 1981-ben, Spanyolország és Portugália 1983-ban, Ausztria, Finnország és Svédország pedig 1996-ban jutott közvetlenül választott EP-képviselőkhöz.

⁵ Például a zöldpártok, amelyek Európa számos országában az 1980-as években jöttek létre (Müller-Rommel 1989), vagy a második Olasz Köztársaság pártjai 1992-t követően (Mershon-Pasquino 1995).

⁶ Lásd Mair és Mudde (1998) hasznos tanulmányát a „pártcsalád” meglehetősen esetlen fogalmáról.

száma már elégséges volt, hogy megalakíthassanak egy jól körülhatárolható környezetvédő csoportot, amely azóta is jelen van a parlamentben.

A kereszténydemokraták és a konzervatívok, a szocialisták, a liberálisok, a szélsőbaloldaliak és a zöldek határozzák meg az európai uniós pártrendszer alapszerkezetét napjainkban. További két jobbközép csoport a különböző elszántságú eurokritikusokat tömöríti: az EDD, amely a 2004-es választások után átalakult a Függetlenség és Demokrácia (ID) csoporttá, és a Nemzetek Európája (EoN) csoport. A két csoport hasonló nagyságú; egymással versengenek az azonos nézeteket valló tagokért, ezért valószínűsíthető, hogy hosszú távon a kettő közül csak az egyik fog fennmaradni. Végül a független csoportot (*non-inscript*, NI) hagyományosan a szélsőjobboldali tagok dominálják.

A keleti bővítést megelőzően az európai uniós pártrendszer körülbelül 130 nemzeti pártot tömörített nem több, mint öt szilárd pártcsoportba, és két kevésbé szilárd, de viszonylag kicsi „ideológiai mezőbe” – az euroskeptikus jobbközép és a szélsőjobboldal soraiba. Azonban bármennyire alacsonyak ezek a számok, még mindig hamis benyomást adnak az európai uniós pártrendszeréről, amelyet lényegében két domináns politikai csoport ural – a baloldali PES és a jobboldali EPP.

A pártrendszerek világában a kis számoknak megvannak az előnyeik. A kétpártrendszerek kormányozhatóságot, a politikai középmezőny felé húzó versengést, kormány és ellenzék váltógazdálkodását, világos felelősségi viszonyokat ígérnek. Az EU pártrendszere tehát eddigi formájában, amely még az 1953-as ECSC-közgyűléstől eredeztethető, ezért aligha akadályozta egy demokratikus európai uniós politikai rendszer fejlődését.

Egy pártrendszer „demokratikus potenciálja” azonban természetesen nem csak a pártok kis számától, a pártrendszer koncentráltságától függ. A képviselőlet hatékonyságának a pártok különbözősége és kohéziója is feltétele. De ebben a tekintetben is az EP-szavazók és a politikai elit politikai preferenciáinak és magatartásának empirikus elemzése (Schmitt–Thomassen 1999, 2002), a pártoknak az európai parlamenti választásokra kiadott programjainak tartalmi elemzése (Thomassen–Schmitt 2004, Wüst–Schmitt 2005), és az európai parlamenti képviselők név szerinti szavazatainak elemzése (Hix 2002, Kreppel–Hix 2003) egyaránt azt mutatja, hogy az EU-pártrendszer meglepően „normálisan” működik. Attól függetlenül, hogy milyen források elemzésére támaszkodunk, a politikai csoportok elkülönülnek, ami azt jelenti, hogy ezek a csoportok közpolitikai megoldási javaslataikban és ideológiájukban is különböznek egymástól.

Újabb és újabb tagok befogadása ellenére is ezek a csoportok meglepően egységesek: a csoportokat alkotó pártok viszonylag azonos politikákat és ideológiát képviselnek. Továbbá, a különböző egységes európai parlamenti csoportok parlamenti szavazatait mindinkább az ideológiai különbségek határozzák meg. Ennek folyományaként úgy tűnik, az EP közeledik a parlamenti váltógazdálkodás lehetőségéhez, ami egyelőre abból látható, hogy egyre kevésbé népszerű a „nagykoalíciós” stratégia, amelyet a rendszer két nagy tagja, az EPP és a PES a múltban annak érdekében alkalmazott, hogy növelje a parlament hatalmát az Európai Bizottsággal szemben (Kreppel–Hix 2003).

Röviden, a 2004. júniusi, hatodik európai parlamenti választásokra az EU-pártrendszer már „kormányzásra kész volt” (Hix 2002). Ezen a választáson körülbelül 40 közép- és kelet-európai párttal bővült az európai uniós pártrendszer, ezáltal 170-re növelve az Európai Parlamentbe delegált nemzeti pártok összlétszámát. Vizsgáljuk meg most a következményeket.

KELET-KÖZÉP-EURÓPAI PÁRTRENDSZEREK – BELEILLENEK?

A nyugat-európai pártrendszerek alapstruktúráját a társadalompolitikai törésvonalak határozzák meg, amelyek pártkötődésként csapódtak le az általános választójog kiterjesztése idején. Az európai országok többségében ez a változás a 19. század végén, illetve a 20. század elején zajlott le. Mi a helyzet a közép- és kelet-európai pártrendszerekkel, amelyek csak az 1990-es évek elején demokratizálódtak vagy újrademokratizálódtak? Valójában ezekben az országokban nagyon gyorsan kialakultak a versengő pártrendszerek. De vajon ezek a pártok társadalompolitikai törésvonalakon alapulnak, vagy olyan kevésbé stabil alapokon, mint egyes politikai kérdések körüli szövetségek vagy a rendszerváltásban fontos szerepet betöltő karizmatikus vezetők?

Az utóbbi feltételezést, amelyet néha *tabula rasa* elméletként említene, az empirikus vizsgálatok inkább cáfolták (Kitschelt et al. 1999). Valójában úgy tűnik, hogy a társadalmi tagozódásnak óhatatlanul van egy stabil szerkezete (Evans–Whitefield 2000), bár a politikai szférát Kelet-Európában még mindig jelentős mértékű változékonyság jellemzi mind a szavazók, mind a pártok részéről (például Birch 2001). Ez arra a tényre hívja fel a figyelmet, hogy a társadalmi megosztottság szükséges, de nem elégséges feltétele a társadalompolitikai törésvonalak kialakulásának. Ahogy Bartolini és Mair

(1990: 216) fogalmazott: „A társadalom tagozódása akkor válik törésvonalakká, amikor a társadalmi megosztottság törésvonalként szerveződik meg.” A szerveződés időt, anyagi forrásokat és lehetőséget igényel, és e feltételek nem mindegyike volt kéznél a posztkommunista demokráciákban. A törésvonalak kialakulásához szükséges továbbá egy olyan politikai elit, amely aktívan támogatja a társadalmi megosztottságok pártalapú szervezését. Ugyanakkor a jelenlegi tömegkommunikációs feltételek mellett ez nem feltétlenül szolgálja a politikai vezetők saját érdekeit.⁷

A kelet- és közép-európai társadalmak politikai törésvonalai tehát valószínűleg kevésbé kifejtettek, mint amennyire azt néhány elemzés állítja, bár más okokból kifolyólag (például Bakke–Sitter 2005; közvetve Whitefield 2002). Ez nem jelenti azonban azt, hogy a társadalmi konfliktusok ne járulnának hozzá az ideológiai különbségekhez, amelyeket végül politikailag különböző és változatos pártalternatívák képviselhetnek.

Ez az, amire Ágh (1998b) és öt követően Oppeland (2003) utal, amikor Közép- és Kelet-Európában a pártrendszerek kialakulásának két átfogó konfliktusdimenzióját és négy fázisát különböztette meg.⁸ Az első fázist, amely a kommunista rendszerek összeomlásától az első többé-kevésbé szabad választásokig terjed, egy domináns ideológiai megosztás jellemezte: az, amelyik elválasztotta a kommunistákat a kommunizmust ellenzőktől, pontosabban, a *régi rendszer* támogatóit az ellenzőitől. Ebben az időszakban spontán idealisztikus tömegmozgalmak szerveződtek, és „gyűjtőpártokká” alakultak, amelyek a kommunizmussal szemben álló erők összefogását és megerősödését szolgálták.

A második fázisban, mely nagyjából az 1990-es évek első felére tehető, az előzőleg a kommunizmus hívei és ellenzői közti ideológiai konfliktus helyébe, vagy azt kiegészítően, egy új, a központi tervezésről a piacgazdaságra való áttérés győztesei és vesztesei közti konfliktus került. Amint az első igazi szabad választásokra sor került, a korábbi gyűjtőpártok rendre felbomlottak. A kommunizmussal szembehelyezkedő pártok többnyire ingatag koalíciós kormányokat hoztak létre. Számos, alacsony szavazói támogatottságú párt szerzett képviseletet a parlamentben.

⁷ Lásd ebben a témában Sitter (2002) tanulmányát, amely a párt(vezér) stratégiájának hatását hangsúlyozza a pártrendszer stabilitásában és változásaiban.

⁸ Figyelembe kell venni, hogy ez az átfogó perspektíva szükségszerűen figyelmen kívül hagyja a helyi sajátosságokat. Lásd újra Kitschelt és munkatársai (1999) részletes elemzését a posztkommunista politika sajátosságainak történelmi függőségéről négy nemzet esetében.

A harmadik fázisban, amely az 1990-es évek második felére tehető, a piacgazdaságra való áttérés győztese és vesztese közötti társadalmi konfliktus tovább mélyült. A második szabad választások – amelyek gyakran erre a periódusra estek – eredményeként sok helyen a korábbi kommunista párt szociáldemokrata utódai kerültek hatalomra. Szerkezeti szempontból a posztkommunista pártrendszerek koncentráálódtak, míg a választási eredmények változékonysága nagymértékű maradt.

A negyedik, és eddig utolsó periódus, amely kiterjed a 2000-es évek elejére, nem változtatta meg a politikai konfliktus főbb vonalait. A posztkommunista szociáldemokraták több helyütt veszítettek, de a harmadik periódus politikai táborai stabilnak bizonyultak, és nem nőtt újra a pártok száma a parlamentben. Ebben a szakaszban viszonylag stabil és mérsékelt koncentrált pártrendszerek jöttek létre, amelyek, úgy tűnik, a bal-jobb séma mentén tagolódnak. Emiatt Oppelland (2003: 17) arra számít, hogy a 2004-es európai parlamenti választásokat követően az új tagállamok pártjai könnyen beilleszkednek majd az Európai Parlament politikai rendszerébe: a keleti képviselőknek csak megközelítőleg egyharmada az, aki nem fog egykönnyen azonosulni a ház politikai csoportjainak valamelyikével.

A PÁRTOK KÖZÖTTI VERSENY DIMENZIÓI AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Mielőtt megvizsgálánk az Európai Parlamentben jelen levő régi és új uniós tagállamok pártjai és pártrendszerei közti tényleges illeszkedést a 2004-es választásokat követően, tisztában kell lennünk azzal, hogy mit is akarunk pontosan elemezni. Az európai pártrendszer ideológiai tagoltságának kérdése jelentős irodalommal rendelkezik.⁹ Gabel és Hix (2002), valamint Gabel és Anderson (2002) a bal-jobb séma egyik változatát tekintik az európai politikai teret alakító meghatározó dimenziónak. Hix és Lord (1997), valamint Thomassen és Schmitt (1999) szerint az európai politikai teret két egymást átszelő dimenzió alakítja: ezek a bal-jobb tengely és az Uniót támogatók és ellenzők dimenziója.¹⁰ Mások, mint például Marks és

⁹ Lásd például Marks és Steenbergen (2002a) nagyszerű összefoglalását a témáról.

¹⁰ A „szkepticizmus” az *en vogue* kifejezés, lásd Taggart és Szczerbiak (2005a, 2005b). Hix és Lord (1997), valamint Thomassen és Schmitt (1999b) egyaránt megneveznek egy harmadik, libertáriánus-tradicionális dimenziót is, amely azonban az európai dimenzióval ellentétben összefüggésben áll a bal-jobb dimenzióval.

szerzőtársai, egy háromdimenziós képet alkottak: gazdasági bal-jobb, új politika és ismételten az Európai Unió támogatottságának dimenziója (például Hooghe et al. 2002; Marks et al. 2005).

A tudományos nézetek közti eltérések némelyike származhat abból, hogy eltérő módszereket alkalmaztak, vagy másfajta adatokat használtak és így tovább.¹¹ Ez feltétlenül kritikai elemzést igényel. Azonban mi inkább konceptuálisan és nem metodológiai szempontból közelítjük meg itt a problémát. Úgy gondoljuk, hogy azok a problémák, amelyekkel az EU többszintű politikai rendszerében foglalkoznak, két csoportra oszlanak: alkotmányozási kérdésekre és általános politikai problémákra (Schmitt–Thomassen 1999). Az alkotmányozási kérdések az Európai Unió fejlődő politikai rendszerének struktúrájáról szólnak. Idetartozik a Parlament, a Bizottság és a Tanács közti viszony, a bővítés és az új tagállamok felvételének kérdése, az alkotmányozási folyamat és az európai uniós egyezmények ügye; még könnyen lehet sok más példát is találni. Ezek az alkotmányos ügyek nem az Unió politikáiról, hanem az EU politikai rendszeréről szólnak. A nézeteltérés jellegzetes pontja az integráció kisebb vagy nagyobb mértéke.

Az alkotmányozási csatákkal ellentétben a közpolitikai rutinügyek konkrét politikai döntésekről szólnak. Ezek az ügyek általában többszintű kormányzati problémáknak tűnnek (bár nem mindig azok) abban az értelemben, hogy az uniós kormányzási rendszer különböző szintjein kerülnek fel a napirendre és oldják meg őket. Ilyenek például a gazdaság, a jóléti állam, a környezetvédelem kérdései és más hasonló ügyek. Ezek a „szokványos” ügyek „szokványos” ideológiai konfliktust vonnak maguk után, amelyek közül a legkiemelkedőbb a bal-jobb dimenzió. A konfliktusok széles skálája kapcsolódik hozzá: politikai (egyenlőség–hierarchia), gazdasági (szegények–gazdagok), vallási (hívők–vallást nem gyakorlók) és a változás–állandóság ellentétpárja (l. Laponce 1981; Bobbio 1996). Ennek az ideológiai sémának az „imperialista” (azaz mindent átható: Fuchs–Klingemann 1989) jellegéből fakadóan, a bal és jobb jelentése (illetve, másképp fogalmazva, a politikai ellentéteknek a jobb- vagy baloldallal való összefonódása) folyamatosan változik a

¹¹ Az idézett tanulmányok némelyike komplex faktorelemzést használt, míg mások kétváltozós összefüggéseket vizsgáltak. Egy részük a szavazókkal és a pártelit tagjaival készült reprezentatív felmérésekre támaszkodik, mások pedig pártprogramokat használtak forrásként, míg megint mások szakértői véleményekre támaszkodtak arról, hogy a pártok milyen álláspontot foglalnak vagy foglaltak el a közelmúltban egy-egy politikai kérdés és ideológiai dimenzió vonatkozásában. A felméréseken alapuló munkák némelyike általános mutatókat használ, míg mások számos különböző közpolitikai kérdést elemeznek. Mindezek a módszertani különbségek persze befolyásolhatták következtetéseket.

történelem során. Úgy tűnik azonban, hogy az ideológiai alaptípusok nyomása állandóan érvényesül: a baloldali perspektíva a kormány erős szerepét és az egyenlőség irányába történő politikai változást támogatja, míg a jobboldali perspektíva a társadalmi erők szabad kölcsönhatását támogatja, ellenzi az erős kormányzati szerepvállalást, és megpróbálja a dolgokat a meglévő szinten tartani vagy épp visszafejleszteni.

A politikai bal-jobb irányvonal jelentéstartalmainak a változása különösen hangsúlyos a gyors társadalmi változások idején, amikor a hagyományos társadalompolitikai konfliktusok gyengülnek, és új ellentétek vesznek át a helyüket.¹² Ilyenkor elhomályosulnak a „bal” és „jobb” határai, és felmerül a kétely ezeknek a térbeli alaptípusoknak a használhatóságát illetően. Meglehetősen tipikus, hogy ezekben a zűrzavaros időkben olyan fogalmak jönnek divatba, mint „új politika” (1970-es évek vége), „új baloldal” (1980-as évek) vagy „új jobboldal” (1990-es évek). Néhány évvel később az „új politika” már nem annyira új, és az, ami egykor az „új jobb-” és „új baloldal” volt, már a politikai bal-jobb irányelv bevett tagjává vált. A jelen tanulmányban nem foglalkozunk a jobb-bal felosztás különböző dimenzióinak megkülönböztetésével, hanem egyetlen, mindent magába foglaló jobb-bal ideológiai törésvonalra összpontosítunk. Ez utóbbi és az európai uniós dimenzió (az európai integráció kiterjesztése vagy visszaszorítása közti ellentét) képezi a pártok közötti versengés alábbi elemzésének alapját.

ADATOK

Bár elemzésünket a hivatalos választási statisztikákkal kezdjük, az empirikus adatok nagy része a 2004-es Európai Választáskutatási Projektből származik. Az EES által vizsgált számos fogalom közül csak kettőt elemzünk e fejezetben: a választók percepcióját azt illetően, hogy milyen helyet foglalnak el a pártok (1) az EU-integráció dimenziójában és (2) a jobb-bal dimenzióban.¹³ Az egyes pártokra vonatkozó válaszok átlagát és szórását a

¹² Talán nyilvánvaló, hogy ez az általános megállapítás különösen érvényes olyan rendszerváltások idején, mint a kommunizmus összeomlása volt a hajdani Szovjetunióban és a Varsói Szerződés tagállamaiban (Evans–Whitefield 1998).

¹³ A kérdések szövegezéséhez lásd Mattila és Raunio fejezetét kötetünkben. A svéd vizsgálatban 11 fokú skálát használtak (0-tól 10-ig) mindkét kérdésnél, és az integrációra vonatkozó kérdés azt tudakolta, hogy a válaszadó (illetve az egyes pártok) támogatják vagy ellenzik-e Svédország EU-tagságát. Az összehasonlíthatóság érdekében a svéd 0 és 1 válaszait összevontuk az egyes kategóriába. A belgumi felmérések nem tették fel ezeket a kérdéseket, ezért a vallon és flamand pártokat nem vettük figyelembe ebben az elemzésben.

pártok valós elhelyezkedésének és az ezzel kapcsolatos bizonyosság – illetve a bizonyosság hiánya –, ha úgy tetszik a percepciók konszenzusának jelzéseként értelmezzük.¹⁴ Lényegében a mi elemzési egységeink a politikai pártok: ez 25 000-ről (az EES-válaszadók száma) 158-ra (a pártok száma) csökkenti azoknak az eseteknek számát, amelyekkel foglalkozunk.¹⁵

Ahhoz, hogy megállapíthassuk a keleti bővítésnek az európai uniós pártrendszerre gyakorolt hatását, össze fogjuk hasonlítani, hogy milyen az európai parlamenti pártcsoportok megkülönböztethetősége és kohéziója az új keleti tagjaikkal együtt és nélkülük. Ez úgy valósítható meg, hogy összesített átlagot (a pártspecifikus átlagértékek átlaga) és átlagos szórást számolunk az egy pártcsoportba tartozó 158 párt alcsoportjaira – először úgy, hogy minden jelenlegi tagját beleszámoljuk, és másodszor úgy, hogy csak a nyugat-európai tagokat vesszük számításba. Ez a stratégia mindegyik pártot egyformán kezeli, mintha mindegyikük ugyanakkora volna, és ugyanolyan hatást fejtene ki a pártcsoport politikájára. De, mint tudjuk, ez nem igaz: vannak nagy pártok, amelyek 30 vagy még több európai parlamenti képviselővel rendelkeznek, és vannak kis pártok csak egy vagy két képviselővel. Ezért a pártokat súlyozzuk az általuk az Európai Parlamentbe delegált képviselők számával. Viszont a súlyozott (a nemzeti pártok EP-delegációinak nagyságától függő) és a súlyozás nélküli (mindegyik párt, EP-nagyságától függetlenül, egyformán számít) eredményeket egyaránt közöljük.

A 2004-ES VÁLASZTÁSOK EREDMÉNYEI – KELET- ÉS NYUGAT-EURÓPA ÖSSZEHASONLÍTVA

Mindenekelőtt vessünk egy pillantást a hivatalos választási eredményekre! A kérdés, amit vizsgálunk: miben volt más a keleti szavazás? Első támpontunk a különböző EP-pártcsoportok leendő tagjaira, illetve az EP-mandátum nélkül maradó pártokra leadott szavazatok, és a nem szavazók száma. A számításaink eredményei nyilvánvalóak: a „posztkommunista” szavazók

¹⁴ Brug és Eijk (1999) kimutatták, hogy a szavazók viszonylag pontosan – tehát a pártelittel lényegében megegyező módon – érzékelik a pártok helyzetét, legalábbis ami az általános politikai kérdéseket és különösen az ideológiai dimenziókat illeti. Mi úgy gondoljuk, hogy az EU-dimenzió és a jobb-bal dimenzió, amelyet itt elemzünk, egyaránt általános természetűek, és hogy a pártpozíciók megbízhatóan megállapíthatók reprezentatív felmérésekkel.

¹⁵ Az északír pártokat nem vesszük itt figyelembe.

aránya kiugróan magas a nem szavazók és az olyan pártra szavazók között, amelyek *nem* csatlakoztak egyik EP-csoporthoz sem, míg arányuk nagyon alacsony az olyan pártra szavazók között, amely csatlakozott az Európai Parlament valamely pártcsoportjához. Az EP-képviselőt nélkül maradó szavazatok aránya lényegében azonos Keleten és Nyugaton (1. táblázat).

1. táblázat

Egyes szavazói csoportok nagysága (milliókban) és régiók szerinti összetétele (százalékban)

	EP-csoporthoz csatlakozó pártra szavazott	Az EP-be jutó független (NI) pártra szavazott	Mandátum nélkül maradó pártra szavazott	Nem szavazott	Összes szavazásra jogosultak
EU-15 + Ciprus és Málta	125,2 m (92,0%)	9,6 m (78,7%)	8,5 m (83,3%)	148,3 m (77,9%)	291,6 m (83,0%)
8 posztkommunista tagország	10,8 m (8,0%)	2,6 m (21,3%)	1,7 m (16,7%)	42,0 m (22,1%)	57,0 m (16,4%)
EU-25 együtt	136,0 m (100%)	12,2 m (100%)	10,2 m (100%)	190,3 m (100%)	348,6 m (100%)

Forrás: Választási eredmények az Európai Parlament weboldalairól, valamint a www.europa-digital.de, www.parties-and-elections.de és www.electionworld.org címekről.

De nem ez az egyetlen alkalmazható perspektíva. Ha összehasonlítjuk az Európai Parlament különböző csoportjainak szavazatai arányait a „régii” és az „új” Európában (2. táblázat), azt találjuk, hogy az EPP–ED támogatottsága némiképp erősebb keleten, míg a PES és a szélsőbaloldal (EUL–NGL) támogatottsága számottevően gyengébb. A liberális pártok (l. az ELDR-t, amit röviddel a 2004-es választás után ALDE-re kereszteltek át) támogatottsága majdnem azonos. Ugyanez érvényes az euroszeptikus pártokra (l. az EoN és az egykori EDD-ből alakult ID tagjait együttvéve): a szavazati arányuk Keleten is nagyjából olyan, mint Nyugaton, ami azt jelenti, hogy sokkal kevésbé sikeresek a csatlakozott országokban, mint azt néhány szerző feltételezte (például Beichelt 2004). Meglehetősen látványos azonban a zöldpártok hiánya a posztkommunista világban, és hogy sok keleti szavazó olyan képviselőket választott, akik a függetlenek közé (NI) ültek Strasbourgban, tehát nem tudták eldönteni, hogy melyik EP-csoporthoz csatlakozzanak.

2. táblázat

**A szavazatok megoszlása az EP-pártcsoportok között,
csak a mandátumot szerző pártok figyelembevételével**

EP-pártcsoportok	EU-15 + Ciprus és Málta	8 posztkommunista ország	EU-25
EPP–ED (konzervatív)	36,3	40,4	36,8
PES (szociáldemokrata)	27,5	20,1	26,8
ALDE (liberális)	8,7	8,2	8,7
Greens (zöldek)	7,4	0,7	6,8
EUL–NGL (szélsőbal)	6,8	3,7	6,5
ID (euroszkeptikus)	2,5	0,0	2,2
EoN (euroszkeptikus)	3,7	7,4	4,0
NI (függetlenek)	7,1	19,5	8,2
Összesen	100%	100%	100%

Megjegyzés: L. 1. táblázat.

A szavazástól tartózkodók nagy aránya és az „el nem kötelezett” képviselőkre szavazók magas hányada a legtisztább jelei annak, hogy a még mindig konszolidálódó kelet-európai pártrendszerek és az EU-s pártrendszer szuperstruktúrája közti illeszkedés korántsem tökéletes (Schmitt 2005). A kelet-európai pártrendszerek kevésbé inkluzívak, kevésbé tudják mozgósítani az állampolgárokat, mint nyugati megfelelőik. Az európai parlamenti választásokat megelőző elsőrendű nemzeti választásokon a választói részvétel átlagosan 63 százalékos volt, 15 százalékkal alacsonyabb, mint Nyugaton. De nem csak a részvétel alacsonyabb Keleten – akik szavaznak, azok is különböznek a nyugati szavazóktól. A választási eredmények változékonyságának mutatói például azt jelzik, hogy a posztkommunista választók pártok iránti elkötelezettsége még mindig nagyon ingatag: összehasonlítva az Európai Unió nyugati részeire jellemző 11 százalékkal, az átlagos 37 százalékos „teljes szavazatváltozás” (TSZV) azt mutatja, hogy a megelőző két elsőrendű választáson a keleti választók közül majdnem minden második más pártot támogatott. Ugyanakkor a posztkommunista pártrendszerekre nagyobb szétaprózódottság jellemző – legalábbis ez az, amire a pártok tényleges számának összehasonlítása utal: a 8 keleti

pártrendszernek átlagosan 5,5 effektív pártja van az Európai Unió nyugati részeinek 4,2 effektív pártjához viszonyítva (3. táblázat).

3. táblázat

A 25 nemzeti pártrendszer átlagos mobilizáló ereje, stabilitása és koncentrációja

	Részvételi arány az utolsó nemzeti választáson (%)	A teljes szavazat- váltkozás (TSZV) a két utolsó nemzeti választás között (%)	A pártok effektív száma az utolsó nemzeti választáson (SZPESZ) (%)
EU-15 + Ciprus és Málta	78,1 (11,8)	11,0 (6,8)	4,2 (1,6)
8 posztkommunista tagország	62,6 (9,5)	37,1 (19,4)	5,5 (1,8)
EU-25 együtt	73,1 (13,2)	19,4 (17,2)	4,6 (1,7)

Megjegyzés: A zárójelben szereplő számok a 25 ország átlaga körüli szóródást mutatják. A szavazatmegoszlás változásának (TSZV) kiszámításánál nem vettük tekintetbe azt, hogy az új név alatt jelentkező pártok egyes esetekben korábbi pártok egyesülésének vagy felbomlásának termékei is lehetnek (Sikk 2005). A TSZV- és SZPESZ-mutatókhoz lásd Freire és Teperoglou fejezetét kötetünkben.

AZ EURÓPAI UNIÓ PÁRTRENDSZERE A BŐVÍTÉS ELŐTT ÉS UTÁN

Amint láttuk, a 2004-es európai parlamenti választás a kereszténydemokraták megerősödését és általában a baloldalt meggyengülését eredményezte. A keleti bővítés jelentősen hozzájárult ezekhez a változásokhoz. De a választások politikai eredményein felül vajon megváltoztatta-e a bővítés a pártrendszer struktúráját? Nehezebben megkülönböztethetők és egységesek azóta az EP-csoportok? És mi a helyzet a pártok közötti versengés struktúrájával?

A keleti bővítés hatásai az Európai Parlamenre a 4. és 5. táblából olvashatók ki. A hatás meglepően kicsi. Az új tagokkal vagy nélkülük, az EP-csoportok ugyanúgy néznek ki mind a politikai jobb-bal, mind az európai integrációs dimenzió elfoglalt pozíciójukat illetően. Az új keleti pártok – illetve azok, amelyek csatlakoztak a hagyományos csoportok egyikéhez – nagyon

jól illeszkednek a rendszerbe. A csoportok egymáshoz viszonyított helyzete sem változott sokat, és kevésbé kohézióvá sem váltak. A bővítés által okozott (viszonylag csekély) változás azonban szisztematikus változás. Az új közép- és kelet-európai pártok, az egyetlen EPP–ED csoport kivételével, általában az általuk választott EP-pártcsoport baloldalán helyezkednek el. Emellett a választók úgy gondolják, hogy a három fő pártcsoport-hoz csatlakozott keleti pártok a pártcsoportjuk átlagánál jobban támogatják az európai integrációt. A keleti bővítés nyomán így a legtöbb pártcsoport balra és az integrációt támogató irányba tolódik. Mivel azonban ezeknek az új pártoknak a – végül is lakosságárányos – súlya korlátozott a többi tizenhét tagállam pártjainak súlyához viszonyítva, a pártcsoportok összesített helyzetét tekintve mégis nagyon kicsi a bővítés hatása. Az új pártok belépésének következményei eléggé csekélyek a pártcsoportok belső kohézióját illetően is, mint ahogy azt a pozíciók csoportokon belüli szórása mutatja.¹⁶

Ha a keleti bővítés nem is befolyásolta az EP-csoportok elhelyezkedését a bal-jobb és az európai integráció dimenziójában, kihatással lehetett volna ezen – az Európai Parlament pártjai közti versengést alapvetően meghatározó – dimenziók viszonyára. E viszony jellegéről a téma szakértői között eddig nem alakult ki konszenzus. A kérdés az, hogy vajon a bal-jobb oldali irányultság meghatározza-e az EU támogatás-ellenzés dimenzióján elfoglalt pozíciókat – például mint Hooghe és munkatársai (2002) állítják –, vagy pedig a két dimenzió egymástól független és egymást keresztező (például Hix–Lord 1997).¹⁷ A mi adataink azt mutatják, hogy a két dimenzió között gyenge korreláció van ($r = 0,282$, $p = 0,000$, $n = 158$), és hogy ez a korreláció lényegében azonos a nyugati ($r = 0,267$, $n = 109$, $p = 0,005$) és a keleti ($r = 0,276$, $n = 49$, $p = 0,055$) pártok esetében is.

¹⁶ Fontos, hogy ezek a tények nagymértékben függetlenek a súlyozástól: alig befolyásolja az eredményeket, hogy egy pártot csak egy esetben számolunk, vagy annyinak, ahány képviselője van a parlamentben.

¹⁷ Megjegyzendő, hogy ez a véleményeltérés az elemzők által használt különböző adatforrásokból is adódhatott. Míg a szakértői véleményeken alapuló elemzések azt mutatják, hogy a két dimenzió között lényeges korreláció áll fenn (például Whitefield et al. 2005), addig a választói és az elitfelmérések elemzései általában az ellenkező konklúzióra jutnak (például Schmitt–Thomassen 1999; Thomassen–Schmitt 1999b).

4. táblázat

**Az EP-csoportok bal-jobb pozíciója az új keleti tagokkal és nélkülük:
a pozíciók átlaga és szórása az EP-pártcsoportokon belül**

	Súlyozott			Súlyozatlan		
	Átlag	Szórás	Esetek száma	Átlag	Szórás	Esetek száma
EUL–NGL az EU-25-ben	2,3	0,6	40	2,4	0,5	17
a 8 posztkommunista tagállamban	1,7	0	6	1,7	0	1
a többi 17 tagállamban	2,4	0,6	34	2,5	0,5	16
Zöldek az EU-25-ben	3,8	0,7	37	4,0	1,0	14
a 8 posztkommunista tagállamban	2,7	0	1	2,7	0	1
a többi 17 tagállamban	3,8	0,6	36	4,0	1,0	13
PES az EU-25-ben	3,9	0,7	185	4,0	0,9	23
a 8 posztkommunista tagállamban	3,6	0,6	25	3,7	1,3	8
a többi 17 tagállamban	4,0	0,6	160	4,1	0,6	15
ALDE az EU-25-ben	5,5	1,1	72	5,5	1,1	22
a 8 posztkommunista tagállamban	5,0	1,1	11	5,2	1,3	6
a többi 17 tagállamban	5,5	1,1	61	5,6	1,0	16
NI az EU-25-ben	6,1	1,4	17	6,1	1,7	4
a 8 posztkommunista tagállamban	4,8	0,4	9	4,7	0,5	2
a többi 17 tagállamban	7,5	0,6	8	7,5	0,8	2
EoN az EU-25-ben	6,4	1,0	35	6,2	1,4	9
a 8 posztkommunista tagállamban	7,2	0	10	7,2	0	1
a többi 17 tagállamban	6,1	1,0	25	6,1	1,5	8
EPP–ED az EU-25-ben	7,1	0,9	254	7,0	0,9	35
a 8 posztkommunista tagállamban	7,2	1,0	62	6,9	1,0	15
a többi 17 tagállamban	7,1	0,8	192	7,1	0,9	20
ID az EU-25-ben	7,7	0,9	25	7,5	0,8	5
a 8 posztkommunista tagállamban	7,2	0,3	11	7,3	0,4	2
a többi 17 tagállamban	8,0	1,0	14	7,7	1,1	3

5. táblázat

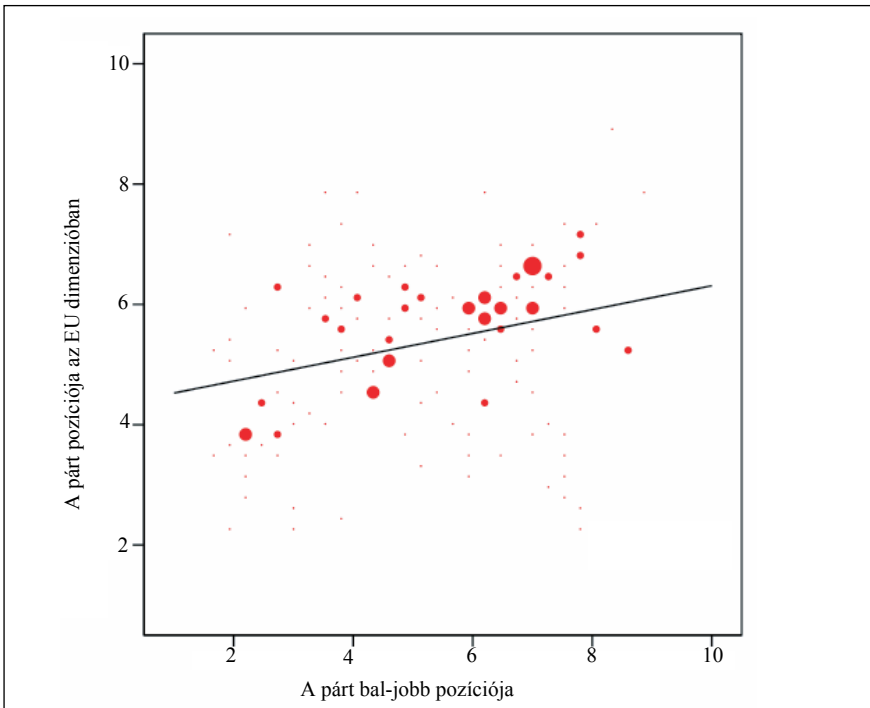
Az EP-csoportok EU-integrációs pozíciója az új keleti tagokkal és nélkülük: a pozíciók átlaga és szórása az EP-pártcsoportokon belül

	Súlyozott (a)			Súlyozatlan		
	Átlag	Szórás	Esetek száma	Átlag	Szórás	Esetek száma
PES az EU-25-ben	6,1	0,6	185	6,3	0,7	23
a 8 posztkommunista tagállamban	6,6	0,5	25	6,5	0,6	8
a többi 17 tagállamban	6,1	0,6	160	6,1	0,7	15
EPP–ED az EU-25-ben	5,9	0,9	254	6,2	0,9	35
a 8 posztkommunista tagállamban	6,3	0,8	62	6,3	0,7	15
a többi 17 tagállamban	5,7	0,9	192	6,2	1,1	20
ALDE az EU-25-ben	5,9	0,7	72	6,1	0,7	22
a 8 posztkommunista tagállamban	6,6	0,8	11	6,4	1,1	6
a többi 17 tagállamban	5,8	0,6	61	6,0	0,6	16
Zöldek az EU-25-ben	5,6	0,7	37	5,2	1,0	14
a 8 posztkommunista tagállamban	4,7	0	1	4,7	0	1
a többi 17 tagállamban	5,6	0,7	36	5,2	1,0	13
ID az EU-25-ben	5,6	0,7	25	5,2	1,6	5
a 8 posztkommunista tagállamban	5,9	0,3	11	6,0	0,4	2
a többi 17 tagállamban	5,4	0,9	14	4,6	1,9	3
EUL–NGL az EU-25-ben	4,0	0,9	40	4,0	1,0	17
a 8 posztkommunista tagállamban	3,6	0	6	3,6	0	1
a többi 17 tagállamban	4,1	1,0	34	4,0	1,1	16
EoN az EU-25-ben	3,5	0,6	35	3,8	0,8	9
a 8 posztkommunista tagállamban	2,9	0	10	2,9	0	1
a többi 17 tagállamban	3,7	0,5	25	3,9	0,8	8
NI az EU-25-ben	3,4	0,9	17	3,6	1,0	4
a 8 posztkommunista tagállamban	3,9	0,9	9	4,2	1,3	2
a többi 17 tagállamban	2,8	0,2	8	3,0	0,4	2

Az 1. ábra grafikusán ábrázolja ezt a szerény, de statisztikailag szignifikáns asszociációt a két változó között. Utal arra is, hogy minél inkább jobboldali egy politikai párt, annál valószínűbb az integrációpárti irányultság. De a két dimenzióban elfoglalt hely korrelációja nagyon kicsiny, így valószínűleg igaza van annak, aki az európai uniós politikai teret kétdimenziósként írja le, amelyet a bal-jobb irányultság és az EU-integrációs pozíciók egymástól függetlenül strukturálnak.

1. ábra

Az európai politikai pártok a kétdimenziós ideológiai térben a 2004-es európai parlamenti választások után

Megjegyzés: Az ábra körei 22 tagország 158 pártját reprezentálják. Minél nagyobb egy kör, annál több EP-képviselője van a pártnak.

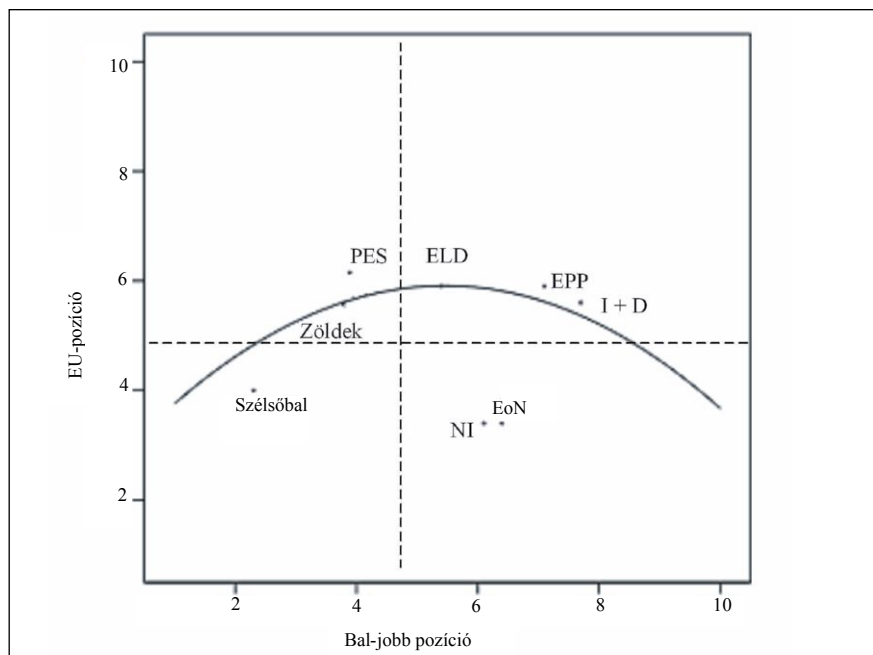
A jelen kontextusban mindenesetre a legfontosabb felfedezés az, hogy a két dimenzió korrelációja ugyanolyan a keleti pártok esetében, mint a nyugatiakéban. Ez azt is jelenti, hogy a 2004-es májusi „nagy robbanás” alig befolyásolta a pártok közötti versengés struktúráját az Európai Parlamentben.

A 2. ábra azt az ismert „patkót” – az unióbeli pártok közti versengés gravitációs vonalát – ábrázolja, amelyet Hix és Lord (1997) írt le először. Míg jelentős az EP-csoportok pozícióinak szórása a bal-jobb dimenzióban, az EU támogatás-ellenzés dimenzióját tekintve kevésbé hangsúlyosak az eltérések. Ennek ellenére, a szélsőbaloldali és a szélsőjobboldali pártok némileg szkeptikusabbak az Európai Uniót illetően, mint a balközép és jobbközép pártok. Az utóbbiak ugyanakkor általában egyben a nagyobb pártok, amelyek azt a benyomást kelthetik, hogy a szavazóknak alig van választási lehetőségük az európai parlamenti választásokon az integráció kérdésében.

Ha az EP-csoportok keleti és nyugati tagpártjait megkülönböztetnénk és külön tüntetnénk fel, a kép nagyjából ugyanez volna – egy fontos különbséggel. A független „NI” csoport jobbközép helyzete a nyugati tagok esetében igazából „szélsőjobb”, az új keleti tagok esetében viszont „közép” lenne. Ha tehát ezt a „technikai csoportot” valami is egyesíti, az biztos, hogy nem a bal-jobb ideológia.

2. ábra

**Az EP-csoportok a kétdimenziós ideológiai térben:
a 2004-es Európai Parlament**

KÖVETKEZTETÉSEK

Elég meglepő, de az európai uniós pártrendszer nem változott sokat a keleti bővítés eredményeként. Az EPP–ED további erőre tett szert, a baloldal meggyengült, és az el nem kötelezett tagok aránya annak köszönhetően növekedett, hogy a keleti tagok közül sokan nem csatlakoztak egyik hagyományos politikai csoporthoz sem. Mindazonáltal az EP-csoportoknak sem kohéziója, sem megkülönböztethetősége nem sérült érdemben az új „posztkommunista” tagok csatlakozása következtében. Az EP-pártok közötti versengés „patkó” alakú gravitációs vonala nagyjából ugyanaz maradt a keleti bővítés után, mint amilyen előtte volt – a balközép és jobbközép csoportok jobban támogatják a további integrációt, mint a szélsőjobb és szélsőbal csoportok.

Az Európai Unió keleti bővítésének a pártrendszert érintő következményei még nem láthatóak teljesen. A keleti pártrendszerek még változóban vannak: általában gyenge a mozgósítási képességük, magas a választási eredmények változása egyik választásról a másikra, és jelentősen nagyobb a változatosság a pártokhoz való kötődés mértékében, mint Nyugaton. Amennyiben csökkennek a keleti pártrendszereknek ezek az átmeneti jellemzői, a keleti választások várhatóan jelentős változásokon fognak keresztül menni a jövőben.

Különösen egy elvárást nem igazolt a 2004-es EP-választás. Az új keleti tagállamok politikai folyamataiban az európai uniós tagság ügye sokkal kevésbé volt átpolitizált, és az euroszeptikus pártok ereje is kisebb volt, mint amire sokan számítottak. Bielsiak (2004: 1) alighanem helyesen magyarázza a történet egy részét, amikor azt írja, hogy „ellentétes az a várakozás, miszerint a posztkommunista pártrendszerek az integrációs ügyet relevánssá teszik a pártversengésben, és annak elismerése között, hogy hosszú távú, széles politikai konszenzus áll fenn az Európához való visszatérés kérdésében”. Emiatt „az integráció kérdése jobbára másodrendű politikai ügy maradt ahelyett, hogy a pártok közötti versengésben főszerepre tett volna szert a volt kommunista országokban” (Bielsiak 2004: 22).

Az átlagon aluli választói részvételtől és a megválasztott kelet-európai képviselők létező EP-csoportokhoz való csatlakozásának alacsony arányától eltekintve az új államok pártjainak integrálása viszonylag simán zajlott le. Jelentős ideológiai különbségek ellenére történt ez, ahogy ezt Kreppel és Gungor (2004) állítják? Ők azt várták, hogy az új tagok integrációja kevés problémát okoz, mivel ezek az országok olyan háttérrel jönnek, amit,

az európai uniós parlamenti és pártrendszerhez hasonlóan, erős parlamentek és gyenge pártok jellemeznek. Még ha valóban igaz is ez a feltételezés, a mi elemzésünk azt mutatta, hogy a pártok ideológiai pozíciói nem annyira akadályok, hanem inkább az adaptáció és integráció katalizátorai voltak a keleti bővítés során.